

سطح شبستان ورودی در مقایسه با زمین‌های اطراف و دیوارهای خارجی آن در ارتفاعی معادل ۱/۲ متر واقع شده و در حال حاضر هفت پله ارتباط بیرون و داخل بنا را میسر می‌کند.

در هر کنج این اثر دو طاقچه رفیع و نیز دو طاق نما در اضلاع غربی - شرقی پوشیده از طرح‌های انبوه و بسیار زیبای گچبری دیده می‌شود. محراب گنبد نیز که در ضلع جنوبی واقع شده با تزئینات بدیع گچبری بر غنای این اثر افزوده است. محدود نورگیرهای مرتفع و مجاور سقف، روشنایی مناسبی به محوطه داخل می‌دهند. راه‌پله‌های کم‌عرض از درون برج شمال شرقی دسترسی به سقف و نیز راه‌پله‌ای که به صورت غیرمتعارف درون محراب ایجاد شده، راهپایی به سرداب اشکوب زیرین را میسر می‌کند. سرداب کوچک، مدفن دو تن از بزرگان خاندان علویان است. فضای داخلی آن از ۶ حجره با طاق‌نمای جناغی تشکیل شده و قبرها به شکل حجم‌های مکعب مستطیل شکل پوشیده از آجرهای لعاب‌دار فیروزه‌ای در مرکز آن قرار گرفته‌اند.

● راهی که گنبد علویان طی کرده

مدیرکل میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی استان همدان درباره نحوه حفظ این بنای باشکوه می‌گوید: در سال ۱۳۱۷ اولین مرمت گنبد را زندیاد مصطفوی یکی از اعضای انجمن آثار ملی ایران روی سقف آن انجام داد. وی با دفتر حفظ آثار هماهنگی‌های لازم را انجام و سقف گنبد را با شیروانی و داربست چوبی پوشش داده بود، اما از آن زمان پاک‌سازی سطوح گچبری گنبد انجام نشده بود، بنابراین از سال ۱۳۹۱ پاک‌سازی سطح گچبری و تزئینات داخلی با مواد شیمیایی بی‌ضرر توسط کارشناسان انجام شد.

در قسمت سرداب رطوبت‌زدایی کف سرداب با استفاده از کانال کشی رطوبت‌گیر انجام و کاشی‌هایی که بر اثر رطوبت آسیب دیده بودند، به شکل استاندارد رطوبت‌گیری شدند. در حال حاضر رطوبت‌های بدنه گنبد تا حد زیادی تخفیف پیدا کرده است.

«علی‌المیر» تأکید می‌کند: امیدواریم در مراحل بعدی بتوانیم ضلع‌های دیگر بنا را نیز کانال کشی کنیم تا رطوبت از کل بنا به‌طور کامل برطرف شود چرا که این بناها باید برای آیندگان حفظ شود. شهر همدان به عنوان یکی از قدیمی‌ترین سرزمین‌های ایران با ساختار شهری معین و تعریف شده، علاوه بر اینکه نشان از تاریخی کهن دارد، بناها و اماکن دیدنی بسیاری را در تمامی دوره‌های تاریخی در دل خود دارد که یکی از این بناها گنبد علویان است.

امروزه سازمان میراث فرهنگی دور این بنا را احصار کشی کرده و از آن حفظ و نگهداری می‌کند. این اثر تاریخی طی سالیان متمادی چندین بار مرمت شده است.

● معماری

گنبد علویان از لحاظ هنر گچبری و آجرکاری از آثار ارزشمند و کم‌نظیر سده‌های میانی دوره اسلامی (سده‌های ۶ و ۷ هجری) است، شکل ظاهری آن شبیه گنبد سرخ مراغه است که در سال ۵۴۲ هجری قمری ساخته شده و ابعاد داخلی آن (۸ متر در ۸ متر) و تزئینات غنی و متراکم و در عین حال رازآمیز و چشم‌نواز درونش تا حدودی مشابه بنای گنبد حیدریه قزوین است که از بناهای اوایل قرن ۶ هجری قمری به‌شمار می‌رود. بنابراین گنبد علویان همدان را هم باید از آثار معماری آرامگاهی این دوران به‌شمار آورد. بنا، به صورت مکعبی چهارضلعی در ابعاد ۱۲/۸ در ۱۲/۵ متر و ارتفاع ۱۱/۵ متر ساخته شده و چهار جرز ستون‌مانند به ارتفاع ۹/۵ متر با قطری قریب به دو متر و شبیه برج‌هایی در چهار گوشه، آن را در میان گرفته‌اند. هر یک از برج‌ها دارای پنج طاق‌نمای فرورفته مثلثی به ارتفاع هشت متر و عرض یک متر و عمق ۰/۵ متر است که از حیث مقطع، جرزها را به صورت نیمی از یک ستاره هشت‌پر درآورده است. در قسمت شمالی بنا، طاق‌نمایی جناغی به ارتفاع ۱۰ متر و عرض حدود ۵/۵ متر دیده می‌شود. درون آن قابی مستطیل شکل به ارتفاع ۵/۶۰ و عرض ۳/۹۰ به صورت برجسته قرار دارد. ورودی رفیع بنا در هیبت طاقی جناغی به عرض ۱/۶ و ارتفاع ۳/۴۰ متر جلوه‌ای ویژه به آن داده است.

بر فراز ورودی و درون کادر مستطیل شکل، گچبری‌های برجسته لانه زنبوری شامل گل و بوته‌های در هم پیچیده به شکل زیبایی خودنمایی می‌کند. بر حاشیه خارجی کادر نیز کتیبه‌ای گچبری شده مشتمل بر آیاتی از قرآن مجید به خط کوفی مشاهده می‌شود. پیشانی طاق‌نما را نیز گچبری مثلثی و ستاره‌ای شکلی به صورتی بدیع تزئین کرده است.

حد فاصل طاق‌نما و برج‌های پیرامونی را دو سطح مستطیل شکل هم‌ارتفاع با کل بنا و به عرض ۸۰ سانتیمتر پوشیده از تزئینات گچبری و نیز دو سطح نیم‌دایره که با آجرهای راسته و خفته تزئین شده‌اند، زینت می‌بخشند. اضلاع غربی و شرقی ساختمان هر کدام دارای دو طاق‌نما به ارتفاع ۸/۵ و عرض چهار متر است که درون آن‌ها با برجسته‌کاری‌های آجری مشتمل بر طرح‌های تودرتوی لوزی شکل، تزئین شده است.

بر فراز طاق‌نماها و قسمت‌های انتهایی برج‌ها، بقایایی از کتیبه‌ای آجری و برجسته به خط کوفی مشتمل بر آیات نخستین سوره دهر دیده می‌شود.

این گنبد یکی از یادگارهای متعلق به اواخر دوره سلجوقیان در قرن ششم هجری است که توسط خاندان علویان ابتدا به عنوان مسجد احداث و در دوره‌های بعد با ایجاد سردابی در زیرزمین به مقبره آن خاندان تبدیل شده است

عکس یادگاری در ورودی بنای تاریخی گنبد

گل و بته‌های در هم پیچیده، نمونه‌ای از گچکاری‌های بنای گنبد

سرداب بنای گنبد، مقبره خاندان علویان است

گنبد علویان بیشتر از ۸ قرن، قدمت دارد

